

SKUPŠTINA CRNE GORE
Odbor za ljudska prava i slobode
Broj: 00-63-8/19-12/
Podgorica, 11. april 2019. godine

**INFORMACIJA
SA JAVNE TRIBINE
NA TEMU „AKTIVIZMOM DO PROMJENA: SOCIJALNA INKLUZIJA ROMA KROZ
EDUKACIJU, TRENING I ZAPOŠLJAVANJE - OCJENA STANJA I PLANIRANE
AKTIVNOSTI U CILJU SVEOBUHVAATNE INTEGRACIJE ROMA U DRUŠTVU”,
koju je Odbor za ljudska prava i slobode organizovao povodom
Međunarodnog dana Roma, 8. aprila 2019. godine**

Odbor za ljudska prava i slobode je organizovao Javnu tribinu na temu “Aktivizmom do promjena: Socijalna inkluzija Roma kroz edukaciju, trening i zapošljavanje - Ocjena stanja i planirane aktivnosti u cilju sveobuhvatne integracije Roma u društvu”. Tribina je održana povodom Međunarodnog dana Roma, 8. aprila 2019. godine u Skupštini Crne Gore.

Na Javnoj tribini su učestvovali poslanici: dr Halil Duković, dr Suad Numanović, Mirsad Murić, Momčilo Martinović, mr Mihailo Anđušić, dr Nedžad Drešević, Nada Drobnyak, mr Siniša Bjeković, zamjenik Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Mehmed Zenka, ministar za ljudska i manjinska prava, Leon Gjokaj, generalni direktor Direktorata za unapređenje i zaštitu prava manjinskih naroda u Ministarstvu za ljudska i manjinska prava i Nacionalni koordinator za Rome, Sokolj Beganaj, samostalni savjetnik u Ministarstvu za ljudska i manjinska prava, Marash Dukaj, generalni direktor Direktorata za obrazovanje pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica u Ministarstvu prosvjete, Senka Klikovac, načelnica u Ministarstvu zdravlja, Nevena Šuković, samostalna savjetnica u Sektoru za zapošljavanje u Zavodu za zapošljavanje Crne Gore, Refik Bojadžić, generalni sekretar Zajednice opština Crne Gore, Milan Korać, sekretar Sekretarijata za kulturu, sport, mlade i socijalno staranje u Opštini Nikšić, Behija Ramović, samostalna referentkinja u Kancelariji za borbu protiv trgovine ljudima, Fiona McCluney, rezidentna koordinatorka Sistema Ujedinjenih nacija, Angela Longo, šefica Programske kancelarije Savjeta Evrope u Podgorici, Mihaela Bauer, zamjenica šefa Predstavništva UNICEF-a u Crnoj Gori, Ida Ferdinandi, koordinatorka u Programu dječije zaštite u Predstavništvu UNICEF-a u Crnoj Gori, Maja Kovačević, koordinatorka obrazovnog programa u Predstavništvu UNICEF-a u Crnoj Gori, Goran Ojdanić, predstavnik Misije OEBS-a u Crnoj Gori, Aleksandar Jovičević, generalni sekretar Skupštine Crne Gore, Milan Radović, programski direktor NVO ”Građanska alijansa”, Samir Jaha, izvršni direktor NVO ”Mladi Romi”, Esmir Imeri, predstavnik NVO “Mladi Romi”, Fana Delija, izvršna koordinatorka NVO “Centar za romske inicijative”, Senad Sejdović, potpredsjednik Romskog savjeta i predstavnik NVO “Romsko vrijeme”, Ivan Toskić, predstavnik NVO ”Demokratski romski centar”, Elvis Beriša, izvršni direktor NVO Romska organizacija mladih “Phiren Amenca” i uspješni Romi i Romkinje Anita Beriša, Miljaim Delija i Šejla Pepić.

Uvodna obraćanja na Javnoj tribini imali su: dr Halil Duković, predsjednik Odbora za ljudska prava i slobode, Mehmed Zenka, ministar za ljudska i manjinska prava, Fiona McCluney, rezidentna koordinatorka Sistema Ujedinjenih nacija, Angela Longo, šefica Programske kancelarije Savjeta Evrope u Podgorici i Samir Jaha, izvršni direktor NVO ”Mladi Romi”.

Moderatorka Javne tribine je bila Behija Ramović, samostalna referentkinja u Kancelariji za borbu protiv trgovine ljudima.

Na samom početku uvodničari su svim pripadnicima i pripadnicama romske zajednice čestitali praznik- Međunarodni dan Roma, koji se obilježava u čast Prvog svjetskog kongresa Roma, održanog u Londonu od 8. do 12. aprila 1971. što je predstavljalo jedan od najvažnijih događaja u istoriji Roma.

Predsjednik Odbora dr Halil Duković je informisao prisutne da je Odbor za ljudska prava i slobode organizovao Javnu tribinu na inicijativu Predsjednika Skupštine Crne Gore i Generalnog sekretara kojima se obratio jedan broj romskih nevladinih organizacija i na osnovu Poslovnika Skupštine Crne Gore (U skladu sa članom 68 Poslovnika Skupštine Crne Gore, Odbor je od Ministarstva za ljudska i manjinska prava zatražio Izvještaj o realizaciji Akcionog plana za sprovođenje Strategije za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana u Crnoj Gori za 2018. godinu i Akcioni plan za 2019. koje je Vlada Crne Gore usvojila na 116. sjednici, održanoj 4. aprila 2019. godine). Istakao je da su predstavnici međunarodne zajednice koji su pažljivo prateći cjelokupan proces rješavanja statusa raseljenih i interno raseljenih lica pohvalili brojne aktivnosti koje Crna Gora ulaže u cilju rješavanja njihovog statusa, podržavajući njihove stavove da je za raseljena i interno raseljena lica veoma važno da budu integrisani u lokalnu zajednicu.

Predsjednik Odbora je podsjetio na Izvještaj Odbora za ljudska prava i slobode sa Kontrolnog saslušanja koordinatora Koordinacionog odbora za praćenje implementacije Strategije za trajno rješavanje pitanja raseljenih i interno raseljenih lica u Crnoj Gori, sa posebnim osvrtom na oblast Konik 2017-2019, ministra rada i socijalnog staranja, Kemala Purišića, koji je Odbor usvojio u decembru 2018. godine i u skupštinskoj je proceduri. Tim su Izvještajem predstavljene najvažnije aktivnosti realizovane na rješavanju statusa raseljenih i interno raseljenih lica u Crnoj Gori, sa osvrtom na oblast Konik, među kojima su dominantno bili pripadnici romske populacije i isti je podijeljen svim učesnicima Javne tribine.

Kada je riječ o integraciji Roma, posebna pažnja je usmjerena na šest ključnih oblasti: obrazovanje, zdravstvena zaštita, zapošljavanje, pravni status, socijalni status i porodična zaštita i kultura, identitet i informisanje u kojima je ostvaren značajan napredak. Uprkos svemu ostvarenom Romi i Egipćani su najugroženija i najmarginalizovanija manjinska zajednica u Crnoj Gori. Predsjednik je naglasio da potpuno uključivanje romske i egipćanske populacije u društvene tokove nije moguće ostvariti bez njihovog adekvatnog učešća u javnom i političkom životu, odnosno bez političke prezentacije romske zajednice. U 26. sazivu Skupštine Crne Gore koji je konstituisan shodno rezultatima parlamentarnih izbora održanih 16. oktobra 2016. nema pripadnika romske populacije. Međutim, to ne znači da se poslanici aktuelnog saziva Parlamenta ne zalažu za poštovanje i unapređenje prava pripadnika ove populacije. Da bi se dosljedno sprovele Ustavne i zakonske garancije o srazmjernoj zastupljenosti manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica u državnim i drugim organima neophodan je multidisciplinarn pristup. Takođe, treba sprovesti dugoročne aktivnosti u cilju školovanja i osposobljavanja određenog kadra iz redova pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica, uz finansijsku podršku države. Predsjednik Odbora dr Halil Duković je zaključio da integracija romske zajednice u crnogorsko društvo predstavlja složen i dugoročan proces koji zahtijeva multidisciplinarn pristup i da u narednom periodu treba nastaviti realizaciju aktivnosti kako bi sva prava koja su im garantovana zakonodavstvom koje je usklađeno sa međunarodnim standardima bila u što većoj mjeri ostvarena u praksi.

Ministar za ljudska i manjinska prava Mehmed Zenka je uvjeren da se samo zajedničkim naporima može doprinijeti rješavanju problema sa kojima se suočava romska populacija. Naglasio je da su Romi uvijek bili uz Crnu Goru i doprinosili svim procesima u našoj državi. Naglasio je da stanje nije kao što je bilo ranih 1990-ih godina i da Crna Gora prednjači u regionu po pitanju zbrinjavanja raseljenih lica. Romska populacija, ali i druga lica Crnu Goru su doživjeli kao sigurno utočište i jedinu državu u kojoj mogu slobodno da se smjeste i sigurno osjećaju. Ministarstvo za ljudska i manjinska prava ima vrlo dobru saradnju i sa romskom zajednicom koja je naučila kako da artikuliše svoje zahtjeve i saraduje sa državom. Unutar ove populacije došlo je do spoznaje o mnogo većim potrebama i zahtjevima koje treba artikulirati. Podsjetio je da je Crna Gora mnogo uradila za romsku populaciju, iako to nije dovoljno. Potrebno je doprinijeti stvaranju uslova za političku participaciju Roma kao jednom od oblika za artikulisanje zahtjeva ove populacije, što bi se moglo ostvariti izmjenom izbornog zakonodavstva, čime bi se omogućilo da Romi imaju svog predstavnika u Skupštini Crne Gore, kao što je slučaj u pojedinim zemljama regiona, konkretno u Parlamentu Kosova. Smatra da ne treba praviti razliku između domicilnih Roma i raseljenih lica, jer raseljena lica imaju mnogo veći problem

za rješavanje svog statusa dok su domicilni Romi imali više vremena za integraciju u društvo Crne Gore. Osnovne škole pohađa 1.400 đaka iz romske populacije, dok ih je u srednjim školama čak deset puta manje.

Naglasio je da na Zavodu za zapošljavanje nema nijednog nezaposlenog visokoškolca, pripadnika romske populacije, premda je svega 10-15 studenata romske populacije. Na Zavodu za zapošljavanje je 20-ak nezaposlenih srednjoškolaca romske populacije i potreban je veći angažman državnih i lokalnih organa kako bi im se obezbijedilo zaposlenje. Stoga je Ministarstvo za ljudska i manjinska prava kontaktiralo lokalne zajednice uz preporuku da zaposle službenika koji bi bio zadužen za saradnju sa Romima, za šta lokalne uprave nijesu pokazale spremnost. Ministar Zenka je zaključio da je moralna i ljudska obaveza svih da doprinesu poboljšanju položaja ove populacije u cilju stvaranja boljih uslova za život.

Rezidentna koordinatorka Sistema Ujedinjenih nacija Fiona McCluney je istakla da su 2015. godine 193 članice UN-a, usvojile viziju za bolji svijet – Agendu za održivi razvoj do 2030. Ova Agenda se posmatra kao najhrabriji plan za svjetliju globalnu budućnost, prosperitetan i dostojanstven život za sve, a baziran je na čvrstoj posvećenosti svih nacija, uključujući i crnogorsku, da se nečije potrebe ne zaborave. Tako je i Crna Gora razvila sopstvenu nacionalnu strategiju za održivi razvoj, kao način za implementiranje ovog globalnog plana. Međutim, osjeća se da su potrebe nekih ljudi i dalje izostavljene, između ostalih i potrebe romske zajednice u Crnoj Gori. Nema sumnje da je romska zajednica najisključenija socijalna grupa u Crnoj Gori, jer se po rezultatima zdravstvenih, socijalnih i obrazovnih indikatora nalazi iza svih u odnosu na opseg prava koja uživa ostatak naroda. Iako ne postoji zvanična statistika, svjedočimo da postoji veliki broj romske djece koja žive i rade na ulici i naročito su ranjivi na sve vrste eksploatacija, uključujući i prosjačenje. Prema najnovijem Istraživanju Višestrukih pokazatelja (MICS-u) iz 2013. godine 19% romske djece je pohađalo predškolsku nastavu, 58% je pohađalo osnovnu školu, a samo 6% srednju školu. Zapažen je visoki procenat napuštanja školovanja bez obzira na to da li se nakon završavanja školovanja dobija posao. U okrutnom ciklusu siromaštva se javljaju različita narušavanja ljudskih prava, poput nasilja u porodici, nejednakosti polova i dječijih brakova. U romskim i egipćanskim zajednicama je udata skoro svaka treća žena od 15-19 godina. Mlade udate žene imaju manje šanse da završe obrazovanje i veće šanse da budu žrtve porodičnog nasilja ili da ostanu trudne u toku adolescencije. Prema zapažanju Regionalne kancelarije za saradnju – Balkanskom barometru iz 2018, Crna Gora od zemalja regiona ima najniži procenat poslodavaca koji zapošljavaju Rome- svega 3%. Rezidentna koordinatorka Sistema Ujedinjenih nacija je poručila da je neophodno raditi na povećanju broja zaposlenih Roma u Crnoj Gori, povećanju broja romske djece u školama, na istraživanju i kažnjavanju slučajeva dječijih brakova, budući da nijedan od 50 prijavljenih slučajeva nije rezultirao kažnjavanjem. Takođe, neophodno je pružiti priliku romskoj djeci da razviju sopstvene aspiracije i nađu alternativu dječijim brakovima. Pozvala je skupštinski Odbor da obrati posebnu pažnju na implementaciju Istanbulske konvencije i Izvještaja GREVIO komiteta koji je u oktobru 2018. poručio da Crna Gora treba da specijalizuje servis podrške, obezbijedi besplatni smještaj za žrtve prinudnih brakova i da radi na eliminaciji diskriminacije prema Romkinjama kojima je potrebna zaštita od nasilja. Od velikog je značaja da se čuje glas Roma, a naročito Romkinja, prilikom izrade novih zakona u budućnosti. Zakoni moraju biti postavljeni tako da se obezbijedi puni legalni građanski status za one koji imaju potrebu, kao i registraciju novorođenih i izbjegavanje apatrida. Problem je vrlo kompleksan i zbog toga mu je potrebno, sa dugoročnom vizijom, pristupiti sveobuhvatno uz pomoć političke uloge i međusektorske kooperacije. Podsjetila je da su sva ljudska bića rođena slobodna i jednaka, sa dostojanstvom i pravima, bez ikakvih razlika u pogledu rase, boje kože, religije, nacionalnosti ili bilo čega drugog. Pravo dato rođenjem je zagarantovano, a društvo ima odgovornost da zaštiti to pravo. Na kraju je pozvala sve okupljene da se inteziviraju naponi kako potrebe određenih pojedinaca ne bi bile izostavljene.

Angela Longo, šefica Programске kancelarije Savjeta Evrope u Podgorici je saopštila da šest miliona Roma i putujućih naroda čine najveću manjinu u Evropi koja još uvijek ne uživa svoja politička, građanska, socijalna, ekonomska i kulturna prava. Navela je da je Savjet Evrope uključen u sprječavanje diskriminacije i marginalizacije Roma i putujućih naroda definisanjem standarda, nadgledanjem zemalja članica i razvijanjem projekata aktivnog angažovanja. Kada se govori o političkoj participaciji, do danas nijedan pripadnik romske zajednice nije izabran kao poslanik u Skupštini Crne Gore ili u skupštinama opština. Smatra da je Zakon o izboru odbornika i poslanika diskriminatoran prema Romima i potrebna je njegova izmjena. Glavni uzroci problema romske

zajednice su negativni stavovi i predrasude. Ocijenila je da je neophodna intenzivnija uključenost najvećih instanci na nivou države, lokalnih samouprava i NVO sektora i izrazila spremnost Savjeta Evrope da nastavi sa pružanjem doprinosa u ovoj oblasti.

Izvršni direktor NVO "Mladi Romi" Samir Jaha je istakao da najviše napretka ima u oblasti obrazovanja, jer je broj djece koja pohađaju i završavaju osnovnu školu u znatnoj mjeri povećan. Izazov je kako da se ta djeca zadrže u srednjim školama i na fakultetima. Trenutno 114 Roma pohađa srednju školu, dok ih je na početku školske godine bilo 135. Podsjetio je da od ove školske godine postoje medijatori u osnovnom obrazovanju koji znaju romski jezik. Pored formalnog obrazovanja, važnu ulogu u stvaranju mogućnosti za zapošljavanje ima i neformalno obrazovanje. Prema evidenciji Zavoda za zapošljavanje trenutno je 800 nezaposlenih lica iz romske zajednice, od kojih 90% nema zanimanje. Poreske povlastice i subvencije koje su se primjenjivale do prošle godine značajno su uticale na povećanje zaposlenosti pripadnika romske populacije, ali ove godine ta mjera nije produžena. Samir Jaha je podsjetio da najveći dio romske populacije radi u komunalnim preduzećima, ali da se njihova prava ponekad ne poštuju pa su te probleme rješavali zajedno sa Unijom slobodnih sindikata. U komunalnim preduzećima u Herceg Novom, Nikšiću i Kotoru imaju registrovane sindikate i po prvi put u njihovom rukovodstvu su predstavnici romske zajednice. U proteklih deset godina raznim projektima doprinijelo se uspostavljanju boljih veza između Roma i ostatka stanovništva u Crnoj Gori. Naglasio je da zbog velike pažnje koja se posvjećuje raseljenim licima, unutar romske zajednice postoji određeni animozitet između raseljenih i domicilnih Roma. Romska zajednica duguje veliku zahvalnost državi Crnoj Gori i određenim organizacijama, prvenstveno Evropskoj komisiji koja je kroz Sarajevski proces doprinijela rješavanja stambenih problema raseljenih lica. Na području primorja 170 porodica je u riziku od iseljenja i žive u naseljima i barakama izgrađenim prije 30-40 godina. Na Koniku je dodijeljeno preko 200 stanova, što je za svaku pohvalu, ali je upitno da li to rješenje dobro sa stanovišta njihove inkluzije, integracije i socijalizacije, jer su i dalje svi na jednom mjestu. Da su ovi objekti izgrađeni na više lokacija u Crnoj Gori smatra da bi se riješio i problem nezaposlenosti s obzirom da za sezonske poslove na primorju uvozimo radnu snagu, a veliki broj Roma ostaje nezaposlen i primaju socijalnu pomoć. Istakao je da se kroz "ROMACTED" projekat, u saradnji sa Savjetom Evrope, utiče na lokalne samouprave da donose lokalne akcione planove. Zaključio je da je neophodan strateški pristup koji se može ostvariti uključivanjem svih aktera kroz intersektorsku saradnju, jačanjem političke volje i kroz bolju razmjenu informacija.

Učesnici rasprave su saglasni da u narednom periodu aktivnosti treba usmjeriti na poboljšanje kvaliteta obrazovanja i stvaranje uslova za političku participaciju Roma.

Nada Drobnjak, predsjednica Odbora za rodnu ravnopravnost je uputila pohvale Fani Deliji i Aniti Beriši, koje su nedavno od Evropske unije dobile nagradu "Nevidljive heroine" za angažman na inkluziji romske populacije prepoznat i van granica Crne Gore. Pozvala je pripadnike romske populacije da saopšte u kojoj mjeri su zadovoljni aktivnostima realizovanim na osnovu donešene Strategije naglašavajući da je Međunarodni dan Roma prava prilika da se napravi presjek stanja.

Predsjednik Odbora za zdravstvo, rad i socijalno staranje dr Suad Numanović je ocijenio da je Crna Gora na dobrom putu kada je u pitanju rješavanje problema romske populacije. Posebno je istakao da se zdravstvena zaštita na državnom i na lokalnom nivou pruža svim ljudima podjednako, bez obzira na vjeru i naciju. Smatra da akcenat treba da bude na preduzimanju preventivnih mjera u zdravstvenoj zaštiti. Potreban je poseban senzibilitet kako bi se kroz adekvatno osposobljavanje što veći broj Roma pripremio za tržište rada.

Poslanik Momčilo Martinović je istakao da ga raduje uspjeh u inkluziji Roma postignut od 2000. godine, a posebno broj realizovanih mjera iz Akcionog plana za 2018. Mišljenja je da je pripadnike romske populacije potrebno uključiti u javni politički život i kadrovski ojačati ovu zajednicu, kako bi se zalagali za sopstvene interese. Vjeruje da će svaka lokalna samouprava naći najbolji model za njihovu inkluziju.

Poslanik Mirsad Murić je saglasan da je u integraciji Roma najvažnije obrazovanje, a kao nastavnik posebno se zalagao da djeca romske populacije redovno prisustvuju časovima. Naglasio je da se stalno govori o potrebi integracije Roma, a nikad se ne postavlja pitanje da li većinski narodi poznaju njihovu tradiciju i kulturu.

Generalni direktor Direktorata za unapređenje i zaštitu prava manjinskih naroda u Ministarstvu za ljudska i manjinska prava i Nacionalni koordinator za Rome Leon Gjokaj je istakao da se preduzima niz mjera na poboljšanju socijalnog i ekonomskog položaja pripadnika romske i egipćanske populacije. U prethodnoj godini od 59 mjera realizovana je 51, četiri su djelimično ispunjene, a četiri nijesu i sastavni su njegovu u izradu, kao i rad Komisije koja prati realizaciju. Zaključio je da je Crna Gora više puta potvrdila posvećenost integraciji svih manjinskih naroda pa i romske populacije. Takođe, naglasio je da Crna Gora ima izuzetno dobar zakonodavni i institucionalni okvir u ovoj oblasti. Svaki manjinski savjet, pa i Romski dobija sredstva iz budžeta, po 100.000 eura godišnje, u 2018. i 2019. Takođe, za projekte NVO koji se tiču prava manjina i manjinskih naroda prošle godine opredijeljeno je oko 300.000 eura, a u 2019. godini ta sredstva će biti preko 500.000 eura.

Milan Korać, sekretar Sekretarijata za kulturu, sport, mlade i socijalno staranje u Opštini Nikšić je saopštio da je Opština Nikšić usvojila Lokalni akcioni plan za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana za period 2018-2022. godine, čime su pokazali spremnost da preduzimaju mjere i aktivnosti u cilju poboljšanja položaja ove populacije. Tokom 2017. i 2018. u Opštini Nikšić je implementiran projekat "Trening i zapošljavanje pripadnika/ca romske i egipćanske populacije u Opštini Nikšić kao zdravstvenih medijatora/ki", koji je realizovan u partnerstvu sa Centrom za socijalni rad, Domom zdravlja i NVO "Centar za romske inicijative". Ukupan budžet projekta finansiranog od strane Evropske unije iznosio je 90.180,77 eura i njime je obučeno 15 pripadnika/ca romske i egipćanske zajednice za medijatora u zdravstvu. Nakon obuke medijatori su sprovodili aktivnosti koje se direktno odnose na poboljšanje zdravstvenog stanja romske i egipćanske populacije u Nikšiću. Informisao je da Opština Nikšić svake godine raspisuje konkurs za sufinansiranje projekata nevladinih organizacija, stavljajući kao prioritet aktivnosti iz strateških dokumenata. Ove godine u sklopu "RELOAD" projekta raspisan je konkurs među čijim prioritetima će biti briga o ranjivim kategorijama stanovništva.

Zamjenik Zaštitnika ljudskih prava i sloboda i član Evropske komisije za borbu protiv rasizma i netolerancije mr Siniša Bjeković je informisao da institucija Zaštitnika ima vrlo dobru saradnju sa civilnim sektorom, prije svih sa NVO "Mladi Romi", koja je rezultirala proaktivnim i reaktivnim djelovanjem u rješavanju konkretnih problema sa kojima se suočava romska populacija. To se prije svega odnosi na legalizaciju statusa romskih naseobina u različitim sredinama u Crnoj Gori, gdje su djelovali posjetama na terenu. Drugi način podrške je bio kroz pristup "otvorenih vrata" za novu generaciju Roma koja je nosilac progresa, ne samo u romskoj zajednici, već i u Crnoj Gori. Ključno pitanje je kvalitet obrazovanja romske zajednice, jer se ističe da je nivo kvaliteta obrazovanja romske populacije vrlo nizak što predstavlja barijeru daljem školovanju. Takođe, jedno od ključnih pitanja je i osposobljavanje, koje se ogleda u pripremi sposobnih i kvalitetnih kandidata za zasnivanje radnog odnosa, a važnu ulogu u tom procesu imaju medijatori. Zaključio je da podrška u obrazovanju mora biti efektivnija i snažnija u odnosu na onu koju uživa većinska populacija. Podsjetio je da na odredbu Zakona o manjinskim pravima i slobodama da su manjine one grupe koje imaju državljanstvo Crne Gore, što znači da interno raseljena lica nemaju status nacionalne manjine. Upravo Evropska komisija za borbu protiv rasizma i netolerancije insistira da se ovo pitanje reguliše kao nužna pretpostavka za standardizaciju u okviru ostvarenja manjinskih prava i sloboda.

Generalni sekretar Zajednice opština Crne Gore Refik Bojadžić je mišljenja da opštine u okviru svojih mogućnosti treba da učestvuju u stvaranju uslova za unapređenje zdravstvene zaštite, obrazovanja, socijalne zaštite Roma. Informisao je da su multisektorskim pristupom, uz podršku Ministarstva za ljudska i manjinska prava i Misije OEBS-a, utvrdili model Akcionog plana za integraciju Roma i Egipćana koji je poslužio opštinama prilikom izrade sopstvenih akcionih planova. Opštine Tivat, Nikšić i Bijelo Polje su donijele Akcione planove koje implementiraju, a opštine Podgorica, Berane, Bar i Herceg Novi su u fazi pripreme dokumenata. Podsjetio je da je Opština Tivat 2016. godine dobila nagradu Zajednice opština kao primjer najbolje prakse u oblasti "Saradnja sa civilnim sektorom u ostvarivanju strateških ciljeva lokalne zajednice" za projekat „RE asistent i medijator u nastavi“ što je nagrađeno i od Savjeta Evrope u okviru projektnog poziva koji se sprovodi u sedam država.

Zamjenica šefa Predstavništva UNICEF-a u Crnoj Gori Mihaela Bauer je izjavila da je svjesna da postoji napredak u pojedinim oblastima, ali očigledno je da to nije dovoljno. Poručila je da je romsko dijete prije svega dijete koje nije ranjivo samim rođenjem, već ima aspiracije da postigne

iste ciljeve kao i sva djeca. Postoji strateški period u toku odrastanja djeteta u kojem se može intervenisati i podržati dijete da shvati svoja prava, ciljeve i aspiracije. Postoje brojne šanse, naročito u malim državama poput Crne Gore, da se pravovremenom intervencijom poboljša život romske djece. Smatra da je romsko dijete potrebno integrisati kroz multisektorsku intervenciju uz podršku Vlade Crne Gore, partnera iz Skupštine Crne Gore i NVO sektora. Jačanjem uloge patronažne službe može se uspostaviti kontakt sa roditeljima romske djece i pobrinuti se da djeca budu uredno vakcinisana i uhranjena. Povećanjem kvaliteta predškolske i nastave u osnovnim školama može se povećati prisustvo romske djece u obrazovanju kako bi učili socio-emotivne vještine kao i sva ostala djeca.

Ivan Toskić iz NVO "Demokratski romski centar" je istakao da je Međunarodni dan Roma prilika da se istakne ono što je loše i da se pohvali sve što je dobro urađeno. Naglasio da je romska zajednica spriječena u realizaciji nekoliko projekata, jer su bili nedovoljno shvaćeni od države. Mišljenja je da za to postoje dva razloga- jedan je da Romi ne žele da rade, a drugi je: da žele da rade, ali ih država ne želi, jer nema povjerenja u njih. Smatra da je jako štetno djeci, pripadnicima ove populacije davati diplome iza kojih ne stoji znanje, zbog čega je potrebno pooštriti kriterijume. Zaključio je da se mora raditi i da pripadnici romske populacije moraju imati potrebne kvalifikacije za rad i radne navike i sposobnosti.

Na Javnoj tribini su se predstavili uspješni Romi/kinje i Egipćani/nke koji su zahvaljujući snažnoj podršci svojih porodica uspjeli da završe škole i postanu uzori mladim naraštajima.

Behija Ramović, samostalna referentkinja u Kancelariji za borbu protiv trgovine ljudima je izjavila da već 15 godina aktivno učestvuje u poboljšanju položaja romske i egipćanske populacije u Crnoj Gori. Otkrila je da je prije 20 godina ostavila iza sebe svoju prošlost za kojom nimalo ne žali. Poručila je da nije lako biti Romkinja, samohrana majka, školovati svoje dijete, završiti obaveze na fakultetu i raditi kako bi se mogli obezbijediti osnovni uslovi za život. Međutim, poručuje da je srećna, jer je uspjela da se odupre osudama okoline, negativnim aspektima tradicije i diskriminaciji. Aktivno radi na podsticanju žena za veći društveni angažman, što će u perspektivi stvoriti "žensku romsku snagu" koja će moći da se bori sa patrijarhatom u sopstvenoj zajednici i diskriminacijom kojoj su izložene kao žene i kao pripadnice romske manjine. Njen slučaj služi kao primjer uspjeha u odupiranju tradicionalnim normama i obavezama. Smatra da su mjere koje su do sada preduzete vrlo pozitivne, ali ne i sasvim dovoljne, jer je integracija Roma i Egipćana jedan od najvećih izazova pred kojim se Crna Gora trenutno nalazi.

Sokolj Beganaj, samostalni savjetnik u Ministarstvu za ljudska i manjinska prava je rođen u Nikšiću i prvi je pripadnik romske zajednice koji je magistrirao na Filozofskom fakultetu - Odsjeku za predškolsko obrazovanje. Ove godine obilježava desetu godišnjicu rada u Ministarstvu za ljudska i manjinska prava. Izjavio je da se nada da će idućeg puta među prisutnima na Javnoj tribini biti više visokoškolaca romske populacije. Postavio je sebi cilj da se zajedno sa obrazovanim Romima organizuje i da preuzmu ulogu predvodnika u romskoj zajednici. Poručio je da će istrajati u naporima da romska zajednica nikad ne bude kočnica evropskim integracijama Crne Gore i pružiće svoj maksimum u pomoći državi koju doživljava svojom. Smatra da nijesu korektne izjave da Crna Gora nije učinila ništa za romsku populaciju. Prema njegovom mišljenju, dovoljno je samo zapaziti činjenicu koliko je Roma spašeno od pošasti rata devedesetih i shvatiti da se Crna Gora zauvijek odužila Romima. Romima u Crnoj Gori pružena je velika podrška od nastavnika, pedagoga i svih ostalih aktera, pa ga pogađa kad čuje da nije učinjeno ništa za romsku zajednicu. Zaključio je da je potreban koordiniran rad na integraciji romske zajednice i to metodom "dio po dio", jer je izuzetno teško odjednom izvršiti integraciju cjelokupne romske populacije.

Anita Beriša je rođena u Podgorici gdje je završila osnovnu školu. Glavni izazov sa kojim se susrela je jezička barijera s obzirom da je do sedme godine živjela u Njemačkoj. Tokom školovanja imala je veliku podršku i pomoć učiteljice, a posebno roditelja koji su isticali da je obrazovanje jako bitno. Poslije srednje škole upisala je fakultet i sada je jedina Romkinja na magistrarskim studijama. Jedna je od dobitnica nagrade "Neznana heroína". Zaposlena je u Kancelariji za evropske integracije Vlade Crne Gore. Svoje slobodno vrijeme provodi sa kolegama iz NVO "Koračajte sa nama" kojima prenosi svoja iskustva. Uticala je da se što veći broj Romkinja uključi u rad nevladinih organizacija. Smatra da je u školama potrebno uvesto romski jezik kao izborni predmet kako bi romska djeca učila o svojoj kulturi i tradiciji na svom jeziku.

Fana Delija, izvršna koordinatorica "Centra za romske inicijative" je završila Filozofski fakultet u Nikšiću sa najvećom ocjenom i stekla zvanje diplomirane pedagogice. Potiče iz porodice koja je oduvijek vrednovala obrazovanje što pokazuje podatak da je desetero djece iz njene porodice završilo određene škole, a jedan od braće je na magistarskim studijama. Dobitnica je četiri prestižne međunarodne nagrade za postignute lične doprinose u integraciji sunarodnika. Kao svoju najvažniju aktivnost istakla je rad na suzbijanju ugovorenih dječjih brakova, nasilja u porodici, doprinos u obrazovanju mladih djevojaka i drugih pripadnika romske zajednice, pomoć oko regulisanja pravnog statusa i niz drugih aktivnosti na stvaranju ravnopravnijih uslova za život Roma i Egipćana u Crnoj Gori. Zaključila je da je doprinos drugih ljudi važan za uspjeh svakog čovjeka i da je imala sreće što su njeni prijatelji to prepoznali. Svoj dalji napredak u karijeri vidi i kroz političko učešće.

Miljaim Delija, Fanin brat, finansijski je menadžer u NVO "Centar za romske inicijative". Rođen je u Nikšiću prije 32 godine kao najmlađe od desetero djece. Njegovi roditelji su, što je bilo dosta neuobičajeno za to vrijeme, insistirali da upiše i završi školu. Mišljenja je da je to bio kamen temeljac za sve što je kasnije postigao u životu. Jedan od najvećih izazova tokom njegovog školovanja bila je jezička barijera i strah kako da se uklopi u većinsko društvo. Diskriminacija je vladala u svakom trenutku. Nije mu bilo lako da kao dijete sluša uvredljive riječi za koje nije znao ni šta znače, ali je osjećao da im je svrha da ga povrijede. Nastavio je da radi na svom obrazovanju i stekao prvu fakultetsku diplomu u porodici. Ponosan je što je dio organizacije koja je u zajednici prepoznata kao sigurno mjesto za romsku i egipćansku zajednicu, gdje se uvijek može potražiti pomoć za bilo koji problem. Poručio je da ne može da zamisli sebe da živi u bilo kojoj drugoj zemlji. S obzirom da nije dobio posao u struci, počeo se baviti poljoprivredom i proizvodnjom malina u šta planira da uključi i određeni broj svojih sunarodnika.

Šejla Pepić, aktivistkinja za prava Roma i Romkinja, studentkinja je Fakulteta političkih nauka i saradnica u socijalnoj inkluziji u Osnovnoj školi "Božidar Vuković Podgoričanin" koju pohađa najveći broj romske djece. Podsjetila je da posebnu zahvalnost duguje svojoj majci, behiji Ramović, koja joj je pomogla da od ranog djetinjstva prepozna probleme sa kojima se romska zajednica susreće. Navela je da su uzroci teškog položaja žena iz romske populacije siromaštvo, nezaposlenost, slaba informisanost i neobrazovanje, negativni aspekti tradicije, česti susreti sa diskriminacijom i segregacijom, višedecenijska pasivnost u ostvarivanju prava Roma i Romkinja. Istakla je da posebno treba ohrabriti i podržati aktivnosti koje snaže izlazak iz siromaštva, emancipaciju i osnaživanje žena u ovim marginalizovanim zajednicama, a obrazovanje je jedini održivi način za prevazilaženje tog stanja. Izrazila je očekivanje da će u javnom i političkom životu biti više predstavnica romske i egipćanske manjine, na čemu treba zajednički raditi.

Elvis Beriša je izvršni direktor NVO Romaska organizacija mladih „Phiren Amenca“. Nada se da će u budućnosti romska zajednica imati mogućnost da se edukuje i na romskom jeziku. Poručio je da nije lako čuti kako pripadnici drugih grupacije, koji nijesu Romi, nalaze izgovore za činjenice da ne postoji predmet romski jezik među izbornim predmetima u osnovnim školama i da nema osposobljenog kadra za održavanje nastave na romskom jeziku. Izjavio je da je još kao dijete osjećao diskriminaciju. Tokom školovanja imao je podršku svojih roditelja, ali i države koja mu je dodijelila stipendiju. Bio je prinuđen da jedno vrijeme napusti školovanje kako bi privređivanjem mogao da finansijski pomogne svojoj porodici. Smatra da posebnu pažnju treba posvetiti problemu dječijeg prosjačenja i promovisao dokumentarni film "Stop dječijem prosjačenju", koji je dostupan na platformi Youtube. Osnivač je i prvog romskog portala Romalitika.

Prema njegovom mišljenju, romska zajednica želi da se osnaži u političkom djelovanju putem političkog aktivizma, ali joj nije potreban nikakav poseban tretman. Zaključio je da političke partije treba da prepoznaju potencijal u mladim Romima i da ih kroz svoje aktivnosti edukuju o političkom djelovanju, kako bi oni kasnije mogli da samostalno formiraju političku partiju. Osudio je upotrebu termin "anticiganizam" i smatra ga neprihvatljivim. Ocijenio je da je Prvi svjetski kongres Roma, održan 8. aprila 1971. godine u Londonu, najznačajniji datum za romsku zajednicu, na kojem je, između ostalog, odlučeno da se prestane sa upotrebom pežorativnih naziva za Rome.

Tokom Javne tribine emitovan je video materijal o životu Roma u Crnoj Gori, problemima sa kojima se suočavaju, ali i svim naporim koje država, uz pomoć međunarodnih partnera i u saradnji sa nevladinim romskim organizacijama i romskom zajednicom preuzima na unapređenju stanja, pripremljen od Senada Sejdovića, potpredsjednika Romskog savjeta i novinara Radio Televizije Crne

Gore koji uređuje i vodi jedinstvenu emisiju na romskom jeziku „Savore“, koja se bavi inkluzijom pripadnika romske i egipćanske populacije u život moderne Crne Gore.

Predsjednik Odbora za ljudska prava i slobode dr Halil Duković je istakao da pripadnici romske populacije, romske nevladine organizacije i školovani Romi treba da budu pokretači promjena tradicionalnih vrijednosti koje baštini romska zajednica. Skupština je zakonodavni dom svih građana Crne Gore u kojem se najbolje, najkraće, ali i najrealnije od pripadnika romske populacije može čuti o problemima sa kojima se susreću. Država Crna Gora se može pohvaliti poboljšanjem položaja Roma u odnosu na period od prije deset godina. Međutim, i dalje postoje određeni izazovi, za čije rješavanje je potrebno i veće angažovanje Roma. Predsjednik Odbora je istakao značaj obrazovanja i završetka srednje škole, što bi pripadnicima romske zajednice moglo služiti kao "odskočna daska" za dalji napredak.

SEKRETAR ODBORA
Slava Burić

PREDSJEDNIK ODBORA
dr Halil Duković